

**KUR'ÂN'DA YERİLEN KADINLARDAN BİR PORTRE (I) :
ÜMMÜ CEMİL**

Yrd. Doç.Dr. Mustafa KAYHAN*

ÖZET

İslam'a çağrılan Ümmü Cemil, çağrıya ve çağrıcıya yapana karşı çıkmıştır. Bu karşı duruş, davetin yayılması ve daveti kabul edenlerin artmasıyla sertleşmiştir. Davranışlarıyla İslam'ın yayılmasını engellemeye, Hz. Muhammed'e ciddi olarak zarar vermeye ve İslam'a girenlere korku salmaya başlayınca Allah, peygamberini ve İslam davetini kabul edenleri korumak için sürece dahil olmuştur. Böylece kadın, Hz. Peygambere karşı geliştirdiği davranışları yüzünden indirilen Mesed suresiyle Allah tarafından yerilmiştir. Sonrakilerden iman edenlere bir öğüt, inanmayanlara bir ders olsun diye kınama, Kur'an'da ilelebet muhafaza edilmiş ve okunur kılınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Mesed Suresi, Ümmü Cemil, Kınanan Davranışlar

ABSTRACT

Ummu Cemil, whom been called to Islam, had objected to Islam and to the messenger who call her to new message. This against position of her had hardened when the message was spread and whom acceptors were increased. When the behaviours of the same woman had started to hinder spread of the new message, and criticallly to damage the messenger and to spread terror (awe) to whom accepted the new message, Allah had been included to the priod to save the his message, and his prophet and whom innocent acceptors the Islam. For this point of view the woman had been damned the surah of Masad from Allah because of the behaviours that she had developed them opposite of the messenger. And then, to be advice for following believers and to beexample for following deniers, this damn had been taken care of and had been made readable for ever in the Quran.

*Gümüşhane Üni. İlahiyat Fak. Tefsir Anabilimdalı Öğretim Üyesi,
m61kayhan@hotmail.com

Key Words: *Thafseer, the surah of Masad, Ummu Cemil, the damned behaviors*

1.Kur'ân'da Yerilen Kadınlar

Kur'ân'ın inanç konularında net bir söylemi vardır ve ibadetle ilgili hususlarda da aynı üslup benimsenmiştir. Ahlaki mevzularda da benzeri bir üsluba rastlamak mümkündür. Kur'ân, şahısların davranışlarından yola çıkarak kimi zaman hem kişiyi hem de davranışı övmüş; kimi zaman ise sadece olumlu davranıştan söz etmiştir. Olumsuz davranışlar ile sahiplerinin açıklanmasında da Kur'ân'ın belli bir metodu benimsendiği söylenebilir. Yani, sahipleriyle birlikte davranışların olumsuzluğu açıklanmış ve çoğu zaman davranışlar yerilmiştir. Belki bunun tek istisnası, Ebu Leheb ile Ümmü Cemil'dir.

Kimi kadınlar, yaşadıkları yüzyıllara damgalarını vurmuşlar ve dönemlerinde hep başat rol oynamışlardır. Bunun örneği de Firavun'un karısıdır. Kimi kadınlar da yaşadıkları çağ olumsuz davranışlarıyla doldurmuşlar ve sonradan gelenlere kötü bir miras bırakmışlardır. Bunun en belirgin modeli, Ümmü Cemil'dir. Yani, örnekteki gibi önceden iyi olan kadınların yeniçağlardaki iyi mirasçıları ile yine olumsuz tiplerede olduğu gibi, kötü olan kadınların modern zamanlardaki kötü mirasçıları hep var olmuştur.

Kadın sorununun sadece onlardan doğmadığı herkesin malumudur. Dahası kadın sorunu, aynı zamanda sınırlı manada bir erkek sorunudur. "Kadınların sorunlarını, erkeklerden ayrı düşünmemiz mümkün değildir. Dolayısıyla sorun, bütün insanlığın sorunudur."¹ Bahse konu sorunun, hem kadından hem erkekten neşet eden olumlu veya olumsuz yönleri vardır. Dolayısıyla toplum-

¹Aktaş, Emel, "**Cahiliye'de ve İslam'da Kadının Durumu**", Mehir Dergisi, Yaz 1998, 120.

larda erkeklerin silikleşmesi, kadınları, onların baskılanması ise erkekleri üstün konuma çıkarmış ve mevcut durum, değişik sorunları doğurmuştur.

Kur'ân, kimi nedenlere dayalı olarak yaptıkları davranışlarla övülmeyi hak eden kadınlardan² söz etmiştir. Onların, bizzat kadın olmaları hasebiyle övülmüş oldukları düşünülemez. Aksine onlar, kadın olmalarına rağmen hemcinslerinin cesaret dahi edemediği davranışları yaptıklarından övülmüşlerdir. Kur'ân, onları modern zamanlardaki kadınlara örnek olarak göstermiştir.

Kur'ân, yine benzeri bir amaçla tarihte olumsuz bir yer edinen kötü kadınlardan³ da söz etmiştir. Onlar, hemcinslerinin yapamadığı kötülükleri işlediklerinden yerilmişlerdir. O yüzden en olumsuz kadın tipini anlatması bakımından en ilginç sure⁴ Mesed suresidir.⁵ Böylece Kur'ân, modern çağlardaki kadınlara böylesi kadınlardan uzak durmaları gereken bir model sunmuştur.

Kur'ân'ın kötüleyip yerdiği Hz. Peygambere düşman kişilerin tamamı, davranışlarına uygun niteliklerle anılmıştır. Ümmü Cemil, bunun tek istisnasıdır. O, Mekk'e'nin sosyal ortamlarında Hz. Muhammed'e eziyetini açıktan yapmıştır. Ne kendi ne de diğer aşiretlerden hiç kimse onu küçümsemeye yeltenmemesi için Allah'ın, Hz. Peygamberi desteklenmeyi üstüne almasında bir hikmet vardır.⁶ Mesed suresi, Ümmü Cemil'i çok sert bir dille

²Övülen kadınlar için bkz:et-Tahrîm, 66/11.

³Bkz:ez-Zeyn, M. Bessam Rüşdü, el-**Mucemu'l-Müfehres li Meâni'l-Kur'âni'l-Azîm**, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, 1.basım, Beyrut 1416/1995, II, 1098-1100.

⁴İcâz için bkz:Tabâne, Bedevî, **Mucemu'l-Belâgati'l-Arabiyye**, Dâru'l-Minare, 3.basım, 1408/1988 Cidde-Riyad, 702-704.

⁵el-Kâsımî, Muhammed C.(1283-1332/1866-1914), **Mehâsinu't-Te'vîl**, Tah:M. Fuad Abdülbaki, İsa el-Babi ve Şerikâhu, 1.basım, Kahire 1376/1957, XVII, 6293.

⁶Habenneke, Abdurrahman Huseyn el-Meydâni, **Meâricu't-Tefekkür**

kınamış ve yermiştir.

2. Mesed Suresi ve Ümmü Cemil

Mesed suresi, Mekke'de inmiştir.⁷ Surede, genel olarak Ümmü Cemil ile Ebu Leheb üzerinden kıyamete kadar onların yolunda yürüyenlerden, onlar gibi tebliğcilerle karşı sergiledikleri davranışlardan ve bunları yapanların kötü akıbetlerinden bahsetmektedir.⁸

Bazı kıraat farklılıkları surenin anlamına katkı veren farklılıklardır.⁹ Surenin metni ve meali şöyledir:¹⁰

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ (1) مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ (2) سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ
لَهَبٍ (3) أَمْرًا تُهَيَّجُ حَمَالَةَ الْحَطَبِ (4) فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ (5)

"Kahrolsun Ebu Leheb'in elleri, zaten kendisi de kahroldu-kahrolacak! Malı ve kazancı ona hiçbir yarar sağlamayacak. Zamanı gelince tarifsiz alevli bir ateşe atılacak! Karısı da onun ateşine odun hammallığı yapacak, gerdânında takı yerine çelikten bir halat bulunacak."¹¹

ve Dekâiku't-Tedebbür, Dâru'l-Kalem, 1.basım, Dimeşk 2000, I, 382.
⁷es-Sa'lebî, Ebu İshâk Ahmed(ö.427), **el-Keşf ve'l-Beyân**(Tefsîru's-Sa'lebî), Tah.:Ebu Muhammed b. Âşur, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1.basım, Beyrut 1422/2002, X, 323.

⁸Arslan, Ali, **Büyük Kur'an Tefsiri**(Hülâsatü't-Tefâsir), Arslan Yay., İstanbul trs, XVI, 234, 172;el-Beğavî, Ebu Muhammed el-Huseyn b. Mesud(ö.516), **Meâlimu't-Tenzil**, Tah.:Muhammed Abdullah en-Nemri ve Arkadaşları, Dâru Tayyibe, Riyad 1414, VIII, 582.

⁹ez-Zemahşerî, Carullah Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer(467-538), **el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil**, Tah.:Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavviz, Mektebetü'l-Ubeykân, 1.basım, Riyad 1418/1998, IV, 297;el-İcî, Abdurrahman b. M. b. Abdullah eş-Şirâzî,(ö.905), **Câmiu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân**, Tah.:Abdülhumeyd el-Hindâvî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.basım, Beyrut 1424/2004, IV, 541.

¹⁰el-Endülüsi, Ebu Hayyan Muhammed b. Yusuf(ö.745), **Tefsîru'l-Bahru'l-Muhîr**, Tah.:Adil A. A.-Ali M. M., M. İlmiyye, 1.basım, Beyrut 1413/1993, VIII, 526;el-Cezâirî, Ebu Bekir Cabir, **Eyseru't-Tefâsîr li Kelâmi'l-Aliyyi'l-Kebîr**, Mektebetü'l-Ulûm, Medine trs, V, 626.

¹¹Bkz:İslamoğlu, Mustafa, **Hayat Kitabı**, Düşün Yay., 2.basım, İstan-

Sure, Fatiha'dan sonra Tekvir'den önce inmiştir.¹² Sure, inanç ve amel sahibi olmadıkça Hz. Peygambere yakın olmanın insana fayda vermediğinin açık delilidir.¹³ Müfessirler, Nuh'un oğluyula karısının ve Lut'un karısının, bunun modellenmiş biçimi olduğunu belirtmişlerdir.

Mesed suresindeki uyum ve ahenk her biçimiyle kendini göstermiştir. Sureyi okurken dudak ve yüzdeki mimiklerle, surenin ifadeleri arasında net bir uyum vardır.¹⁴ Yani suredeki musiki tonuyla, kadının yaptığı işin çıkardığı ses tonu, açık bir uyum sergiler.¹⁵ Duraklarda kalkale yapılarak okunan be'ler, odunların çıkardığı seslere ne de çok benzerler.¹⁶

Mushaf'taki sıralamada veya inişe bağlı sıralamada surenin öncesiyle veya sonrasıyla münasebeti de dikkate alınmıştır.¹⁷ Tertibe göre önceki sure olan Nasr'da, Allah'a itaat edenlere dünyada zafer verilip fetihler nasip olacağı ve ahirette ise bol sevap ve mükafatın verileceği dile geti-

bul 2008, s.1320.

¹²el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b.Muhammed b. Ali en-Nisâbüri (ö.468), **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân**, Tah.:Kemal B. Zağlul, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.basım, Beyrut 1411/1991, s.498-499;es-Suyûtî, Celâluddin Ebu Abdurrahman b. Kemaleddin Ebu Bekr b. Muhammed el-Hudayrî (849-911/1445-1505), **Esbâbu'n-Nüzûl**, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1.basım, Beyrut 1422/2002.

¹³el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed en-Nisâbüri(ö.468), **el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Mecîd**, Tah.:Adil Ahmed Abdulmevcud ve Diğerleri, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.basım, Beyrut 1415/1994, IV, 569.

¹⁴Kutup, Seyyid(ö.1966), **Meşâhidu'l-Kiyâmeti fi'l-Kur'ân**, Dâru's-Şurûk, 3.basım, 1413/1993, 65-67;Kutup, Seyyid(1966), **Fi Zilâli'l-Kur'ân**, Dâru's-Şurûk, 32.basım, Kahire 1423/2003, I-VI.

¹⁵el-Bikâî, Ebu'l-Hasen Burhanüddin İbrahim b. Ömer(Hasen) (809-885/1406-1480), **Namu'd-Dürer fi Tenasübi'l-Âyâti ve's-Süver**, Dâru'l-Kitabi'l-İslâmî, Kahire trs, XXII, 327.

¹⁶Ateş, Süleyman, **Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1.basım, İstanbul 1991, XI, 167.

¹⁷Derveze, Muhammed İzzet(1305-1404/1887-1984),**et-Tefsiru'l-Hadîs**, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 3.basım, Tunus 1429/2008, I, 497.

rilmiştir. Oysa Mesed suresinde Allah'a isyan edenlerin, dünyada helake ve ahirette ise azaba uğratılacakları belirtilmiştir.¹⁸ Bir başka deyişle Allah, önceki surede insanların İslam'a girişinden söz etmişken, bunda davete kulak vermeyenlerin helakinden bahsetmiştir.¹⁹

İnsan, tüm planlarını aklıyla yapmasına karşın surede ellerin zikredilmesi, genelde ellerin her türlü maddi kuvvetleri temsil etmeleri ve kafirlerin düşünceye karşı, kaba kuvvetle karşılık vermelerindedir. Nitekim kafirler, elçilerin karşısına çoğu zaman düşüncelerini önceleyerek çıkmamışlardır.²⁰

Sure, işini gücünü bırakıp daveti bozmak için Hz. Peygamberin ardından giden ve insanların inanmalarını engelleyen bir adam ile karısının dünyada kınanmasından, ahiretteki hüsrana uğramasından söz eder.²¹ Surenin evvelinde "kul" sözünün olmamasına çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Bir yandan Ebu Leheb'in daha çok kızmasının engellenmesi hedeflenmiştir. Diğer yandan elçi açısından akrabalık bağına saygı göstermek ve rahmete bağlı kalmak amaçlanmıştır. Hz. Peygamberin onunla diyalogunun tevlit edeceği olumsuzluklar bertaraf edilmiştir.²²

¹⁸ez-Zuhaylî, Vehbe, **et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akide ve's-Şerîa ve'l-Menhec**, Dâru'l-Fikr, 10.basım, Dımeşk 1430/2009, XV, 855;et-Tabresî, eş-Şeyh(548), **Tefsîru Mecmei'l-Beyân**, Müessesetü'l-E'lâ li'l-Matbûât, 1.basım, Beyrut 1415/1995, X, 474.

¹⁹el-Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâddin es-Seyyid Mahmud(ö.1270), **Rûhu'l-Meânî**, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut trs, XXX, 259;Karaman, Hayreddin ve Arkadaşları, **Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, TDV Yay., Ankara 2008, V, 689

²⁰Toptaş, Mahmut, **Kur'ân-ı Kerim Şifa Tefsiri**, Cantaş Yay., İstanbul 1993-1998, VIII, 407-414.

²¹es-Sâbûnî, Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefâsîr**, Dersaadet, İstanbul (trs), III, 617;el-Cemel, Süleyman b. Ömer b. Mansur el-Uceylî el-Ezherî(ö.1204), **el-Futûhâtü'l-İlâhiyye bi Tevzihi Tefsiri'l-Celâleyn li'd-Dekâiki'l-Hafıyye** (Hâşiyetü Cemel), el-Matbaatü's-Şerifiyyetü'l-Âmire, 1.basım, Mısır 1303, IV, 631.

²²ez-Zuhaylî, XV, 855-860.

Kur'an'da yerilen kadınlardan²³ biri de Ümmü Cemil'dir. Kur'an'da adı, aynıyla geçmez, ancak kocası yerildiği sırada kendisinden de söz edilir. Surede kendisine yöneltilen kınama, Hz. Peygambere karşı sergilediği davranışların, onu ne denli üzdüğünü ve Allah'ı ne denli öfkeliendirdiğini gösteren bir durumdur.²⁴ Neredeyse elçiye düşman olanların dikkat edecekleri bir model olması için sure indirilmiştir.²⁵

Ümmü Cemil, Hz. Peygamberin kapı komşusudur. Bu, onun vahye ve davete de komşu olduğunu ifade eder. Elçiyle arasında komşuluk hukuku olmasına rağmen o, komşusuna düşman olduğu için kınanmıştır.²⁶

Kadın, aynı zamanda Hz. Peygamberin akrabasıdır ve elçiyle arasında akrabalık hukuku da doğmuştur. Ancak o, elçiye düşmanlık yapmış ve akrabalığın gereklerine de hiç uymamıştır.²⁷

Ümmü Cemil, iki kızını iki oğluna almasından ötürü Hz. Peygamberin dünüdür. Vahiy, iki dünün arasının açılmasına sebep olmuş, evlilikler boşanmayla sonuçlanmış ve damatlar, Hz. Muhammed'i aşağılamaya yeltenmişlerdir. Bunların gelişip uç vermesinde ve çok

²³Kur'an, eşleri dört kategoride ele alır. 1.Hz. İbrahim ile Sare, Hacer (iyi-iyi). 2.Ebu Leheb ve Ümmü Cemil (kötü-kötü). 3.Hz. Nuh ve karısı ile Hz. Lut ve karısı (iyi-kötü). 4.Firavun ve karısı Asiye (kötü-iyi). Eşleştirme, hem baştan sona kadar dikey olarak bütün çiftleri hem yatay olarak tarihteki bütün çiftleri içerir. Bkz: İslamoğlu, s.1321.

²⁴Derveze, I, 498. Derveze'nin dile getirdiği görüş, bir müfessir tarafından benimsenmiştir. Bkz: Ateş, XI, 170.

²⁵Abduh, Muhammed b. Hasen Hayrullah et-Türkmânî el-Mısri(1265-?/1849-1905), **Tefsiru Cüzi Amme**, Matbaatü Mısır, 3.basım, Mısır 1341, 174.

²⁶Bkz: Küçük, XVII, 172;Yakut, Mahmud Süleyman, **İrâbu'l-Kur'âni'l-Kerim**, Dâru'l-Marifeti'l-Câmia, trs-yrs, X, 5194.

²⁷Bkz: Küçük, XVII, 171.

olumsuz işlere yol açmasında Ümmü Cemil, hep başat rol üstlenmiştir. Dolayısıyla da surede kınanmıştır.²⁸

Kadın, Mekke'de asil ve soylu bir aileye mensuptur ve Hz. Muhammed'le yakınlığı olan biriyle evlidir. O, kocasını elçiye karşı kışkırtmada bir dakika geri durmamıştır. Diğer kadınları da Hz. Peygambere eziyet etmek için organize etmiştir.

Kınanan kadın, Hz. Peygamberin sözüne eklemeler yapmış ve ilave edilmiş yalan yanlış sözleri kafirlere aktarmıştır.²⁹ Böylece o, toplum içinde kendini haklı çıkarmayı ve taraftarlarını artırmayı hedeflemiştir. İnsanlar arasında söz taşıdığından dolayı cehennemde iken neden hala odun taşıdığını anlamak, daha da kolaylaşacaktır.

Kocasının Hz. Peygambere beslediği düşmanlığın, aslında karısından kaynaklandığı iddia edilmiştir. Ondaki düşmanlığın ise Ben-i Haşim ile Ben-i Ümeyye arasındaki rekabetten neşet ettiği dile getirilmiştir. Hz. Peygamberin davetinin başarılı olması durumunda kadının, yönetme gücünü kaybetmekten korktuğu için sürekli olarak kocasını kışkırttığı da ifade edilmiştir.³⁰

Mesed suresinin iniş nedenleri hususunda müfessirler arasında bir uzlaşma yoktur. Eserlerinde tüm nüzul sebeplerini belirtmişler, ancak aralarında ayırma gitmemişlerdir. Böylece mevcut vaziyet, okuyucuda zihin karışıklığına neden olmuş ve aynı zamanda müfessirlerin de konuya dirayetle yaklaşmadıklarını göstermiştir.

²⁸Bkz:Küçük, XVII, 173.

²⁹Küçük, XVII, 174;İbn Ebi Zemenin, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah(324-399), **Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîz**, Tah.:Ebu Abdullah Huseyn b. Ukkâşe-Muhammed b. Mustafa el-Kenz, el-Fârûku'l-Hadise, 1.basım, 1424/2002, V, 171.

³⁰Ateş, XI, 170;Derveze, I, 496-498;Ebu's-Suûd b. Muhammed el-İmâdi(900-982), **İrşâdü Akli's-Selîm İlâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm**, Tah.:Abdülkerim Ahmed Ata, Mektebetü'r-Riyâd el-Hadise, Riyad trs, V, 588.

Bunlar arasında kadının, elçinin yoluna diken attığı rivayeti, ilk sırada yer almıştır. Onun, Hz. Muhammed'in geçtiği yollara dikenli çalılar, bitkileri veya bunların dikenlerini attığı³¹ ve surenin de olaya binaen indiği nakledilmiştir.³² Dikenli bitkiler ve çalılar için kullanılan hasek, sa'dân, uzâh ve şevk bir insanın ayağına battığı ya da ayağını kanattığı zaman en azından bir gün rahatsızlık verecek işkence malzemeleridir.

Ebu Leheb ve Ümmü Cemil, barışa asla yer veremeyen bir savaşa rasule düşman olmuşlardır. Onlarla elçi arasındaki çatışma, her hal ve şartta Hz. Muhammed'i zorda bırakmıştır. Allah, ciddi bir sıkıntıyla karşı karşıya kalan Hz. Peygamberi korumak için onların saldırılarına bizzat karşılık vermiştir.³³ Böylece rasulün önündeki önemli engel, safdışı bırakılmıştır.

Hz. Peygamberin ilk önce amcasını ve onun eşini yeni dine davet etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Elçinin en önce kendisinin Allah'ın elçisi olduğu meselesini onlara açması, onlara mesajı iletmesi ve onlardan kendisini desteklemelerini istemesi makul bir durumdur. Ancak sonuç, rasulün umduğu gibi olmamış ve kendisine olumsuz bir karşılık verilmiştir. Böylece Hz. Muhammed'in psikolojisinde ciddi bir yıkım oluşmuştur.³⁴

Odun taşıyıcısı olarak nitelendirilmesi, kadının Hz. Peygambere karşı olumsuz tutumundan neşet etmiştir. Belki de kadın, baş başa kaldıklarında kocasını elçiye

³¹et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr(224-310/839-923), **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, Tah.:Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, 1.basım, Kahire 1422/2001, XXX, 338.

³²Karaman, Hayreddin ve Arkadaşları, **Kur'ân-ı Kerim ve A. Meali**, TDV Yay., Ankara 2010, s.603; Şimşek, M. Sait(1951-?), **Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri**, Beyan Yay., 1.basım, İstanbul 2012, V, 500.

³³Esed, Muhammed (1900-1990), **Kur'ân-ı Kerim Mesajı Meal-Tefsir**, Çev:C. Koytak-A. Ertürk, İşaret Yay., 5.baskı, İstanbul 1999, III, 1320.

³⁴Derveze, I, 496;Ateş, XI, 167.

karşı çıkması için provoke etmiştir. Ebu Leheb'in, akrabalıktan dolayı Hz. Peygamberi himaye eden ve ona yardım eden diğer amcalarından³⁵ farklı bir tavır geliştirmesi, esasen, kadının kocasını etkilediğini açıkça göstermektedir. Halbuki Hz. Peygamberi himaye edeceklerine dair bir anlaşmaya varanlar bile, onun getirdiği vahyi kabul etmemişlerdi.³⁶

Allah, davetin soy veya akrabalıkla alakalı olmadığını göstermek için Hz. Peygambere en çok düşmanlık yapan en yakın akrabasını seçmiştir. Zaten ilk tutumlarıyla inanmayacakları az ya da çok belli³⁷ olduğu için bertaraf edilmeleri, gerçekte, diğer kalkışmaların daha filizlenmeden engellenmesini sağlamıştır.

Surenin iniş nedeni olarak kayıtlara geçen bilgiler, aynı zamanda surenin erken dönemde indiğine ilişkin diğer bilgilerle de uyumludur. Bu bilgiler, ikilinin erken dönemde elçiyle zıtladıklarını ve ona olumsuz bir tepki verdiklerini göstermiştir.³⁸ Nüzul sebeplerinde yakın akrabasının uyarılmasından söz edilmiştir. İlgili ayet, Şuarâ'dadır ve o sure, 44. veya 45.sırada inmiştir. Halbuki bu ayetin siyaki, kendisinin çok erken dönemde inmediğini ifade eder ve dolayısıyla kimi müfessirler, ilgili rivayete kuşku ile yaklaşır.³⁹

³⁵Abdülmuttalib'in on çocuğu olmuştur. Abdullah, Ebu Talib ve Zübeyr, ana-baba bir kardeşirler. Bunlar, diğerleriyle baba bir ana ayrı kardeşirler. Ebu Leheb de onlardan biridir. Himayeye bütün amcalar katıldığı halde Ebu Leheb katılmamıştır. Halbuki onlar da vahye ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine karşıydılar. Bkz:Algül, Hüseyin, **İslâm Tarihi**, Gonca Yay., 1.basım, İstanbul 1986, I, 119.

³⁶Bkz:Ateş, XI, 168.

³⁷el-Cevzi, Cemaluddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Kuraşi el-Bağdadi(508-597), **Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr**, el-Mektebü'l-İslami, 3.basım, Beyrut 1404/1984, IX, 259.

³⁸Bkz:Derzeve, I, 495.

³⁹Derzeve, Muhammed İzzet, **Sîratü'r-Rasûl**, Tas:Abdullah b. İbrahim el-Ensâri, el-Mektebetü'l-Arabiyye, Beyrut 1400, I, 134-135;el-Buhâri,

Peki, neden kınama Allah tarafından yapılmış ve Kur'ân'a yerleştirilmiştir? Çünkü onlar, Allah'ın mesajı sebebiyle Hz. Muhammed'e karşı çıktıklarından cevap vermeyi de Allah'a üzerine almıştır.⁴⁰ Hz. Peygamberden sonra Allah'ın mesajına karşı benzer davranışlarla karşı çıkanlara da bir uyarı olsun diye bu kınama, ilelebed mushafta tutulmuştur.

3.Elçiye Karşı Yapılan Davranışlar

Kur'ân'ın yerdığı kadınlardan Ümmü Cemil'in⁴¹ aşağılanmasına neden olan davranışlara burada değinmek istiyoruz. Çalışma, sureyle ilgili tefsirler ile yorumların, bu örnekle karşılaştırılmasını sağlayacaktır. Zira kadın, rasule karşı pek çok davranış geliştirmiştir. Ancak Hz. Peygamberden ve daveti kabul edenlerden olumsuz karşılık aldığına ilişkin bir rivayet gelmemiştir. Kınanmış kadın, elçiye karşı düşmanlığın yelpazesini çok geniş tutmuştur. Bu davranışlar şöylece sıralanabilir.

3.1.Zarar Vermek

Ümmü Cemil'in kesin bir dille kınanması, Hz. Peygambere zarar vermek için yollara dikenli çaluları, bitkileri ya da onların dikenleri atmasındandır. Tefsirlerde bu davranışına çok yer verilmiş ve dikkat çekilmiştir. Çünkü onlar, kadının aşağılanmasına sebep olan davranışları

Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fi(194-256), **el-Câmiu's-Sahîh**, Mat. Kübrâ, Bulak 1311, I, 15(İman-30);Müslim b. el-Haccâc en-Nisarî (206-261/821-875), **Sahihu Müslim**, Tah.:M. Fuâd. A., Kütübi'l-İlmiyye, 1.baskı, Beyrut 1412/1991, III, 1282(Eymân-1661).

⁴⁰eş-Şa'râvî, Şeyh Muhammed Mütevellî, **Tefsîru Cüz-i Amme**, Dâru'r-Râye, Mısır 1429/2008, 645.

⁴¹Kur'ân'da Nuh ile Lut'un eşleri yerilmiştir. Bu ikilinin kocalarına ihaneti, inanca ve misyonlarına ihanettir. Enfâl suresinin 27. ayeti de nu destekler, aksi bir iddia ise iftira riski taşır. Çocuk, kadının önceki kocasından olabilir. Bkz:İslamoğlu, s.1147.

ortaya çıkarmak istemişlerdir. Bunun bilinmesi, kınanmasının da anlaşılmasına yardım edecektir. "O, Hz. Peygamberin yoluna dikenli çalılar, bitkileri⁴² veya onların dikenlerini⁴³ atmıştır."⁴⁴ Kadının belirtilen davranışı sebebiyle kötülendiği gayet açıktır.⁴⁵ Kadın, peygambere zarar vermek için tüm imkanlarını seferber etmiştir.⁴⁶ Davranış, Hz. Peygamberi hedeflediğinden sahibi de kınanmıştır. Elçiye karşı kadının gerçekleştirdiği hareketler, tarihsel süreçte gerçek davetçileri engellemek için tekrarlanmış ve devrin yenilenmesiyle de davranışlar ye-

⁴²İbn Kesir, İsmail b. Ömer ed-Dimeşki(701-774/1301-1372), **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Tah.:Sâmî b. Muhammed Selâme, Dâru Tayyibe, 2.basım, Riyad 1420/1999, VIII, 487.

⁴³Tefsirlerde taşınan dikenli çalılar, dikenli bitkiler, onların dikenleri anlatmak için şevk, uzah, sa'dân ve hasek gibi ifadeler kullanılmıştır. Bütün tefsirlerde kelimelere değinilmiştir. Şevk adlı bitki, (شوكة ج شوك) diken manasına gelir(er-Râzî, el-İmam Muhammed b. Ebu Bekir, **Muhtâru's-Sihâh**, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1986, s.148-148). Uzâh ise (عضاهة عضيه عضه ج عضاه) dikenli her büyük ağaca denilir(er-Râzî, 184). Sa'dân, deve otlaklarında yetişen en değerli deve yiyeceği bitkiye denilir(er-Râzî, s.126). Hasek sert meyveli deve kıllarına ve koyunun yünlerine takılan rutrityegillerden bir bitkidir(Mustafa, İbrahim ve Diğerleri, **el-Mucemu'l-Vasît**, Mektebetü's-Şuruki'd-Düveliyye, 4.basım, Mısır 1425/2004, s.173). Sa'dan, deve otlaklarında lunan güzel bir bitkidir ve meme ucuna benzeyen dikenleri dikenleri vardır(el-Hâzin, Alâuddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî, **Lubâ't-Te'vîl fi Meâni't-Tenzîl**, Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyyeti'l-Kübrâ, Mısır trs, IV, 456).

⁴⁴İbn Hatîb, Muhammed Muhammed Abdullatif, **Evezahu't-Tefâsîr**, el-Matbaatü'l-Mısıriyye, 6.baskı, Mısır 1964, 765;es-Semerkindî, Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim(ö.375), **Bahru'l-Ulûm**, Tah.:Ali M. Muavviz ve Ark, D. Kütübi'l-İlmiyye, 1.basım, Beyrut 1993, III, 523.

⁴⁵İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Kelbî(ö.741), **et-Teshîl fi Ulûmi't-Tenzîl**, Tah.:Muhammed Salim Haşim, Dâru'l-Mektebetü'l-İlmiyye, 1.basım, Beyrut 1415/1995, II, 622-623;İbn Âdil, Ebu Hafs Ömer b. Ali ed-Dimeşki(ö.880), **el-Lubâb fi Ulumi'l-Kitâb**, Tah.:Adil Ahmet Abdülmevcud - Ali Muhammed MUavviz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.basım, Beyrut 1419/1998, XX, 555.

⁴⁶İbn Atıyye, Ebu Muhammed Abdülhak b. Galip el-Endulusî(ö.546), **el-Muharreru'l-Vecîz**, Tah.:Abdüsselam A. Muhammed, D. Kütübi'l-İlmiyye, 1.basım, yrs 1422/ 2001, V, 535;el-Mâverdi, Ali b. Muhammed b. Abdürrahim el-Basrî(364-450/974-1058), **en-Nuket ve'l-Uyûn**(Tefsîru'l-Mâverdi), Tah.:es-Seyyid Abdülmaksud b. Abdürrahim, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut trs, I, 366.

nilenmiştir.⁴⁷

İbn Hatip, kadının odun taşımadığını belirtmiştir.⁴⁸ Hizmetçi çalıştıran ve toplumda tanınan zengin bir kadın olması, elçiye eziyet etmek için gerekli her şeyi kendi yerine yaptıracağı hizmetçisi olması hasebiyle odun taşımamasının, gerçek olmadığı söylenmiştir.⁴⁹ Fakat ayette kadının azaba müstehak olduğunun açıklanması ve odun taşıyıcısı olarak nitelenmesi, iddianın doğru olmadığını kanıttır.

Ümmü Cemil, Hz. Peygamberi engelleyebileceğini düşündüğü materyalleri⁵⁰ taşımayı ve sözel engelleme türlerini gerçekleştirmeyi meslek edinmiştir. Ayetteki odun taşımadan kasıt, Hz. Peygambere amansız düşmanlığı sebebiyle kendisi için dikenli çalılar, bitkileri veya dikenlerini toplaması ve onları gizlice yoluna sermesidir.⁵¹ Yakacak maddelerini kendisi için topladığı ve geceleyin gizlice yola döşediğinden kimse davranışını fark edememiştir. Ancak, Allah onu odun taşıyıcısı olarak anınca "Beni odun taşıırken gördünüz mü?" tepkisini vermiştir.⁵²

⁴⁷Toptaş, VIII, 410;es-Suyûti, Celâluddin Ebu Abdurrahman b. Kemaleddin Ebu Bekr b. Muhammed el-Hudayri (849-911/1445-1505), **ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr**, Tah.:Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, 1.basım, Kahire 1424/2003, XV, 733-736.

⁴⁸İbn Ebi Hâtim er-Râzi, Abdurrahman b. İdris(ö.327), **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Tah.:Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetü Nezar Mustafa el-Bâz, 1.basım Riyad 1417-1997, X, 3473.

⁴⁹Bkz:İbn Hatîb, s.765.

⁵⁰Hatap sözcüğüne üç mana verilmiştir. Bir, ateşe atılan, ateş yakmak için kullanılabilecek kurumuş bitki, çalı ve ağaç türlerinin tümü; iki, uzâh/her türlü büyük ve dikenli bitki ve ağaçlar ile dikenleri; üç, arapçada dedikodu yapanı ve insanlar arasına düşmanlık sokanı ifade etmek için kullanılan "فلان يمشي بين القوم بالحطب" sözüyle kastedilen dedikodu etmek ve halkın arasına düşmanlık sokmak. Bkz:İbrahim, s.212.

⁵¹es-Seâlibî, Ebu Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf el-Mâlikî(786-875), **el-Cevâhiru'l-Hisân fi Tefsîri'l-Kur'ân**(Tefsîru's-Seâlibî), Tah.:Ali A. Muavviz - Adil A. Abdülmecud, Dâru İhyâit-Turâsi'l-Arabî, Beyrut trs, V, 637.

⁵²Böyle bir bilgiye eserlerde yer verilmesine rağmen biz bunu kuşkuyla

Onun Zakkum ve Dari⁵³ gibi cehennem odunlarını taşıyacağı görüşü de vardır.⁵⁴ Allah, kadını dünyada odun taşıyıp onları peygamberin yoluna atarkenki haliyle cehennemde betimlemiştir.⁵⁵ Bunları, içine düştüğü akıl tutulmasıyla elçiyi engellemek ve onu zorluğa düşürmek için yapmıştır. Rasulü engellemesi sebebiyle öteki dünyada azabı hak etmiştir.

3.2.Düşmanlık Beslemek

Ümmü Cemil, düşmanlıkta her hangi bir sınır tanımadığı için kınanmasından daha doğal bir şey olamaz. "Allah'ın hışmını üzerine çeken kadın, Hz. Peygambere düşmanlığı son haddine vardırırmış, ona daha çok nefret duymuş ve adavet beslemiştir."⁵⁶ Düşmanlığı, sadece kendisiyle sınırlı kalmamıştır. Aksine düşmanlığı kendisiyle iletişimde olanlara da bulaştırmıştır. Düşmanlığını sağlamaştırmak için söz taşımış ve boylar arasında asılsız dedikoduları fütursuzca yaymıştır.⁵⁷ Kadın, kocasını Hz. Peygambere düşmanlık yapmak maksadıyla elçiye

karşılıyor. Bkz:Şeyhzâde, VIII, 718;Ebu's-Suûd, V, 588; el-Beydâvî, Nasıruddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî(ö.691), **Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil**, Tak.:Muhammed Abdurrahman el-Meraşelî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut (trs), V, 345;Şeyhzâde, Muhammed Muslihuddin Mustafa el-Kucî, **Hâşiyetü Muhyeddin Şeyhzâde Alâ Tefsiri'l-Kâdi'l-Beydâvî**, Tash.:Muhammed Abdülkadir Şahin, D. Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1419/1999, VIII, 717.

⁵³Kur'an'da zakkûm sözcüğü üç yerde (bkz:Sâd, 37/62;ed-Duhân, 44/43;el-Vâkıa, 56/53) ve zariğ sözcüğü bir yerde (bkz:el-Ğâşiyeye, 88/6) kullanılmıştır. Bkz:Şeyhzâde, Hâşiyeye, VIII, 88, 582.

⁵⁴eş-Şenkîti, M. Emin b. M. Muhtâr el-Cenkî(1325-1393/1905-1974), **Ezvâu'l-Beyânfi İzâhi'l-Kur'âni bi'l-Kur'an**, Muhammed b. A. b. Ladin, 2.basım, yrs 1400/1980, IX, 603-608.

⁵⁵ez-Zuhayli, XV, 861.

⁵⁶er-Râzî, Fahrüddin(544-604), **Mefâtihu'l-Gayb**, Dâru'l-Fikr, 1.basım, 1401/1981, XXXII, 171;el-Hâzin, IV, 456.

⁵⁷es-Suyuti, XV, 737;el-Cemel, IV, 631.

düşmanlığa zorlamıştır.⁵⁸ Rasule düşmanlık beslemesi sebebiyle giriştiği davranışlar, kötülenmesini gerektirmiş ve Allah tarafından da kınanmıştır.

3.3.İtibarını Zedelemek

Ümmü Cemil, esasen İslam çağrısıyla geri dönülmez bir şekilde sarsılan itibarını geri kazanmak için elçinin itibarını zedelemekten geri durmamıştır. O, Mekke şehrinde çok tanınan, kabilesiyle övünen, kabilenin avantajlarından yararlanan, iletişime geçtiği kadınları çıkarlarına göre örgütleyen, organizasyonlara öncülük eden ve Beni-Haşim ile rekabet eden Ben-i Ümeyye kabilesinin bir bireyidir. O, kendisinde vehmettiği bütün güçleri, Hz. Peygambere eziyet etmenin aracı haline getirmiştir. "O, hem şehrin hem de kabilenin ileri gelenlerinden olup, aynı zamanda sosyal statüsü olan bir kadındır. Öyle ki, diğer kadınların kışkırtılarak organize bir halde rasule eziyet etmeye kalkışmalarındaki etkisi de inkar edilemez. Ayrıcalıkları ve imtiyazları kaldırmak için ortaya çıkan bir Hz. Peygambere cephe alması, kadının Mekke toplumunda var olan prestijini kaybetmeme ve elçinin davetiyle sarsılan itibarını yeniden kazanma fırsatını elde etmesinin yegane aracı haline gelmiştir. Bu sebepten o, intikam almak için rasule karşı sürekli fırsat kollamıştır."⁵⁹ O, kendi itibarını ve saygınlığını yitirmemek ve sağladığı avantajlardan devamlı yararlanmak için Hz. Peygambere saldırılarda bulunmuştur. O kadın, ayrıca yöneten bir aileden geldiği için başkası tarafından yönetilmeye asla razı olmamış ve evliyken bile kocasını elçiye saldırması için yönetmiştir. Kocasının elçiye eziyet etmesinde önemli rol oynadığı herkesin malumudur.

⁵⁸el-Beydavî, V, 345.

⁵⁹eş-Şa'râvî, s.651;Ateş, XI, 166;Derzeze, I, 498.

3.4.Sözle Saldırmak

Bir kişiye eziyet etmenin veya sıkıntı vermenin somut ve soyut biçimleri vardır. Ümmü Cemil, fakir bir çevreden gelen Hz Muhammed'i eleştirmiş ve onunla ilgili her duruma beddua etmiştir. Onun kötü gayretinden, daveti kabul edenler etkilenmiştir. Aslında kınanmış kadın Hz. Peygamberi sıkıntıya sokacak her tür sözel çabaya başvurmuştur.⁶⁰ Sözel eziyetlerinde ağzının ayarı tamamen kaçmıştır. Hakkında söylenen odun taşıyıcılığı gibi bir konuda tartışmak için mescide bile gitmiştir. Kadının, mescide gelirken ve oradan ayrılırken etrafı velvелеye verdiği ve vaveyla kopardığı, elindeki taşı eğer görürse elçiye atacağı da anlatılmıştır.⁶¹ Hz. Peygambere eziyet etmesi ve insanlar nezdinde davetin tesirini azaltmaya çalışması, dünyadayken kınanmasını gerektirmiştir.

3.5.Materyal Sağlamak

Ümmü Cemil Hz. Peygambere eziyet etmek için uygun işkence materyalleri sağlamıştır. Evde kullanmak için tedarik ettiği eziyet maddelerini, elçinin gelip gittiği yola konuşlandırmış, rasulün bedenine zarar vermeyi ve yaşamını tehlikeye sokmayı hedeflemiştir. "O, civarda bulunan taşıyabileceği dikenli çalıları, bitkileri veya sadece dikenlerini, ipiyle sırtına bağlamış ve Hz. peygamberin geçeceği yola eziyet etmek amacıyla dağınık olarak etrafa serpiştirmiştir."⁶² Bundan dolayı kendisine "odun toplayan kadın" denilmiştir.⁶³ Bir görüşe göre Hz. Peygamberin

⁶⁰et-Tabâtabâî, Allama es-Seyyid Muhammed Huseyin, **el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'ân**, Müessesetü'l-E'lâ li'l-Matbûât, 1.basım, Beyrut 1417/1997, XX, 221.

⁶¹Şeyhzâde, VIII, 718;es-Seâlibi, V, 637.

⁶²et-Taberî, XXIV, 719;Arslan, XVI, 240-242;es-Semerkindi, III, 31.

⁶³el-Mevdûdi, Ebu'l-A'lâ (ö.1979), **Tefhîmu'l-Kur'ân-ı Kerim**, Çev.: Heyet, İnsan Yay., 2.basım, İstanbul 1991, VII, 298;İbnü'l-Arabî, Ebu Bekr M. b. Abdullah(468-543), **Ahkâmu'l-Kur'ân**, Tah.:M. Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3.basım, Beyrut 1424/2003, IV, 466.

yoluna eziyet malzemelerini kocası koymuş ve karısı ona yardım etmiştir.⁶⁴ Surede kadının odun taşıyıcısı olarak betimlenmesi ve aşağılanması bu görüşün doğruluğunda kuşku oluşturmaktadır.⁶⁵ Kadın ayrıca dünyada ne hal üzereyse aynı hal üzere cehennemde bulunacaktır.⁶⁶ Onun ateşe atılması rasule düşmanlıkta kocasından geri kalmaması sebebiyledir.⁶⁷ Hz. Peygamberi sıkıntıya sokmak için maddi materyaller taşımaya dair davranışı, onun Allah'ın rahmetinden uzaklaşmasına ve cehenneme girmesine sebep olmuştur.

3.6.Haset Etmek

Ümmü Cemil, Hz. Muhammed'e ve Ben-i Haşim ailesine hep düşmanlık beslemiş ve durum onu, kıskançlığa sürüklemiştir. Ben-i Ümeyye ocağından aldığı kıskançlık dersini, hem kocasına hem de oğullarına harfiyen aşılarmıştır. Ben-i Haşim'den kendisine yardımcı olarak da elçinin amcasını bulmuştur. Bunlar, kıskançlığın Ebu Leheb'in evine dışarıdan ithal edildiğinin açık delilleridir. "Kadın, Ebu Süfyan'dan çok etkilenmiştir. Ümmü Cemil'inde dahil olduğu aile, bi'setin başından hicretin sekizinci yılına kadar geçen 20 yıllık süreçte Hz. Peygambere düşmanlığın başını çekmiştir. Ebu Süfyan komutasındaki ordu, iki kez Medine'ye saldırmıştır.

Bir de Hz. Peygamberin elçi olarak seçilmesi, Ben-i Haşim'i bütün boylar içinde liderliğe oturtmuş ve öteki boyları zayıflatmıştır. O yüzden kadın, kocası ve iki oğlu, elçinin baş düşmanı kesilmişlerdir."⁶⁸ Kadının kınanması

⁶⁴Karaman ve Arkadaşları, 603.

⁶⁵el-Merâğî, Ahmed Mustafa, **Tefsîru'l-Merâğî**, Mustafa el-Babi el-Halebi, 1.basım, Mısır 1365/1946, XXX, 263.

⁶⁶Köksu, Muhammed Mustafa, Molla Gürânî'nin Gâyetü'l-Emânî'sinin Necm ile Nâs Arasının Tahkîkî Neşri, Sakarya ÜSBE, 2007, 455.

⁶⁷Küçük, XVI, 176;Arslan, XVI, 240-242.

⁶⁸Ateş, XI, 169-170.

ve bunun ayetlerde sürdürülmesi, elçinin izinden giden modern davetçilere bir destek, engellemeye kalkışanlara da bir tehdittir. Bir de modern davetçileri engelleyen kınanmış kadının modern artçılara da Allah'ın vaidi, yine onun davranışı üzerinden defalarca hatırlatılmıştır.⁶⁹

3.7.Şiirle Hicvetmek

Ümmü Cemil'in kınanmasında Hz. Peygamber'i eleştirmeye yönelik şiirler okumasının da payı vardır. Söylediği şiirler, söyleniş amacı ve içeriği açısından sakıncalıdır. Çünkü şiirini, Hz. Muhammed'i eleştirmek için kullanmıştır. O, suredeki kendisiyle alakalı ayetlerden haberdar olunca çok öfkelenmiştir. Öyle ki eline aldığı taşla⁷⁰ çığlık atarak soluğu mescidde almıştır. Orada elçiyi göremeyince⁷¹ Ebu Bekir'e çıkmıştır. O, kendisini arkadaşının eleştirmediğini belirtmek için "Kabe'nin rabbine yemin ederim ki o seni hicvetmemiştir."⁷² demiştir.⁷³ Bir diğer varyantta Hz. Peygamberin söylediğinin şiir olmadığını tasrih etmiştir.⁷⁴ O, dönüp giderken " مذمما أئبنا ودينه " O, dönüp giderken "Kureyş, liderlerinin kızı olduğumu çok iyi biliyor."⁷⁶ demiştir. Hz. Pey-

⁶⁹eş-Şa'râvî, s.648.

⁷⁰et-Taberî, X, 475;İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdülmelik b. Hişâm(ö.218/833), **es-Siretü'n-Nebeviyye**, Tah:Ömer Abdüsselam Tedmurî, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 3.baskı, Beyrut 1410/1990, II, 10.

⁷¹Bkz:el-Âlûsî, XXX, 264.

⁷²Ebu Bekir'in kadına söylediği sözden ulema, çoğulu meâriz(معارض) olan mî'râz'ın(معرض) caizliğine delil çıkarmışlardır. İlmî beyanda buna tevriye, dilimizde ise örtülü-üstü kapalı söz denilir. Bkz:el-Mevsûâtü'l-Fıkhîyye, "**Mî'râz**", Metâbiu Dâri'l-Afve, 1.baskı, 1992, XXXIV, 211.

⁷³el-Hâkim, Ebu Abdullah en-Nisâbüri(322-405/933-1014), **el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn**, Dâru'l-Harameyn, 1.basım, Kahire 1417/1997, II, 633-634(h:4042-4044).

⁷⁴İbn Kesir, VIII, 487;et-Tabâtabâi, XX, 447.

⁷⁵Kadın, Hz. Muhammed'i orada görememiştir. Onun modern erkek versiyonunun "Kabe arabın olsun, Çankaya bize yeter." şiiri, Ümmü Cemil'inkinden geri kalmaz. Bir başka şairin "Ebu Cehil ölmedi, Ebu Leheb kıtalar dolaşüyor." dizesini de hatırlatmak gerekir.

⁷⁶et-Tabâtabâi, XX, 221;er-Râzî, XXXII, 172. Ayrıca bkz:eş-Şevkânî,

gamber aleyhinde şiirler söylemesi kadının kınanmasını gerektirmiştir.

Farklı tefsirlerde iyilik ve şahsiyet sahibi bir kimsenin, konuşmalarında kadını ismen anmasının asla yakışık almayacağına, hatta bunun Allah için hiç de doğru olmayacağına dair bazı endişeler açığa vurulmuştur. Allah, inkarları yüzünden Nuh'un ve Lut'un karılarına herhangi bir ayrıcalık tanımamış ve onları tasrih etmiştir. Dolayısıyla kocası da inkar eden Ümmü Cemil'e Allah'ın, ayrıcalık tanımayacağı çok aşıkardır.⁷⁷

3.8.Eziyet Etmek

Ümmü Cemil, tedarik ettiği maddi materyalleri Hz. Muhammed'e eziyet etmek için kullanmıştır.⁷⁸ Ancak ne var ki elçiye karşı dünyada giriştiği eziyet işi, bir bumerang gibi dönüp dolaşarak ahirette ateşine odun taşıma olarak geri dönmüş ve çektirdiği eziyetleri çeker hale getirmiştir. Dikenleri bağlamak ve sırtında taşımak için kullandığı ip de sonunda kendi boynuna takılmış ve ölümüne neden olmuştur.⁷⁹ Yani, kadının rasule dünyada eziyet çektirmek için yüklendiği dikenli çalılar, dikenli bitkiler veya onların dikenleri, öte dünyada eziyetlerine katılacağı malzemelere dönüşmüştür. O bakımdan sure, kadının hem odun taşıyıcısı olduğunu hem de kullandığı ipin ahirette boynuna geçirildiğini belirtmede çok nettir. Ka-

Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö.1250), **Fethu'l-Kadîr**, Tah.:A. Umeyde, San'a 1994, V, 692.

⁷⁷Müslim, Mustafa ve Diğerleri, **et-Tefsîru'l-Mevzûî**, Câmiatü's-Şârika, 1.basım, Birleşik Arap E., 1431/2010, IX, 441-442;Şeyhzâde, VIII, 718;İbn Hişâm, II, 10.

⁷⁸Bayraklı, Bayraktar, **Yeni Bir Anlayışın İş. Kur'an Tefsiri**, Bayraklı Yay., 1.basım, İstanbul 2007, XXI, 434.

⁷⁹Bkz:el-Yemânî, Ebu Bekr el-Haddâd, **Tefsîru'l-Haddâd**, Tah.: M. İbrahim Yahya, Medâri'l-İslamî, 1.basım, Beyrut 2003, VII, 285.

dının odun taşınması, aslında Hz. Muhammed'e çektirdiği eziyetlere işaret eden bir anlatıdır.

3.9.Hakaret Ettirmek

Çocuklarını Hz. Muhammed'e düşmanlığa kışkırtmak ve ona sıkıntı vermelerini sağlamak da Ümmü Cemil'in aşağılanmasına neden olan davranışlardandır. Şirketliğini, çocukları ve kocası başta olmak üzere iletişime geçtiği kişilere bulaştırmıştır. Evrensel değerlere ters davranarak Hz. Peygambere düşman kesilmesi, çocuğunu ve kocasını buna kışkırtması, doğal olarak gayret-i ilahiye dokunmuştur. Kocasını kendi güdümüne alan kadın, aynı şekilde iki çocuğunu da egemenliği altına almış ve onlara aşılacağı düşmanlığı, İslam'ı kabul ettikleri fetih gününe kadar sürmüştür. Kadın, kendi çocuğunu ölüme gönderircesine elçinin üzerine göndererek hakaret ettirmiştir. "Uteybe, rasule düşmanlığı alenen yapmış, Hz. Peygamberin kızı olan karısını -kimilerine göre nişanlısı-boşanmış ve evinden kovmuştur. Uteybe, Şam'a giderken elçinin yanına gelmiş, hakaret etmiş ve Hz. Muhammed'in bulunduğu tarafa doğru tükürmüştür. Hızını alamayınca patlamaya hazır bir bomba gibi Allah'ın ayetlerini inkar etmiş ve elçinin yüzüne karşı 'Ben, والنجم إذا هوى - ثم لنا (فتدلى) inkar ediyorum.' demiştir. Hz. Peygamber, bu yüzden ona اللهم سلط عليه كلبا من كلابك' Allah'ım! Vahşi varlıklarından birini onun başına bela et.' diye beddua etmiştir. Bu beddua, Şam yolculuğunda bir gece aslana yem olmakla yerine gelmiştir."⁸⁰ Bedduanın gerçekleşmesi, elçiye açılan savaşın, tüm cephelerde Allah tarafından üstlenildiğinin ayrı bir göstergesidir.

3.10.İnkara Sürüklemek

Ümmü Cemil'in, çocuklarının İslam'ı inkar etmeleri

⁸⁰er-Râzî, XXXII, 167-168;el-Mâverdi, VI, 366.

için uğraşması da kınanmasını doğuran sebeplerden biridir. Çünkü o, davetin en başından beri kocasının ve çocuklarının Hz. Muhammed'e inanabilecekleri endişesini taşımıştır. İçindeki endişe, kocasının Hz. Peygamberin akrabası, komşusu ve amcası olmasından ve bir de çocuklarının rasulün hem yeğenleri hem de damatları olmasından kaynaklanmıştır. Bir plan dahilinde önce kocasını, sonra da çocuklarını elçiye düşman haline getirmiş ve onu inkar etmelerini sağlamıştır. Çünkü aynı tutumu, kocasında benimsemeseydi, onun rasulden yana tavır alabileceğini hiç aklından çıkarmamıştır. "Hz. Peygambere karşı giriştiği savaşta kocasının galip gelmesi, ancak elçiyi yalanlamasına, onu reddetmesine, ona kin beslemesine, ondan nefret duymasına ve ondan intikam alması için kışkırtmasına bağlı olduğu için kadın devamlı olarak kocasını ayartmıştır ve o nedenle de uyarılmıştır.⁸¹

3.11.Komşuyu Üzmek

Ümmü Cemil, hem davetten önce hem de davetten sonra Hz. Muhammed'in komşusudur. Çoluk çocuk her iki aile, birbirlerinin evlerine girip çıkmıştır.⁸² Genel geçer ilkeler, komşuluk hakkına riayet etmeyi, komşuluk yüzünden kimseyi incitmemeyi ve komşuyla iyi geçinmeyi gerektirir. Fakat o, hakkına riayet etmek şöyle dursun komşusuna eziyet etmeyi ve onu üzmeyi meslek haline getirmiştir. "Hz. Peygamberin eviyle onun evi birbirine çok yakın olduğundan eziyetleri çok fazla olmuştur."⁸³ Üstelik çok net olmasa da evinin önüne pislikler attığı bildirilmiştir.

⁸¹el-Bikâi, Ebu'l-Hasen Burhanüddin İbrahim b. Ömer(Hasen) (809-885/1406-1480), **Mesâidü'n-Nazr Li'l-İşrâf İlâ Mekâsidi's-Süver**, Tahk.: Abdüssemi' Mehmed Ahmed el-Haseneyn, Mektebetü'l-Mearif, 1.basım, Riyad 1408/1987, III, 275-276;es-Semerandi, III, 523.

⁸²İbn Hişâm, II, 7-10;Derveze, I, 497.

⁸³Kutup, VI, 4000;Müslim, IX, 439;Derveze, I, 497.

Kadınla alakalı olarak Derveze'nin dillendirdiği ve Ateş'in de desteklediği bir görüş⁸⁴ vardır. Görüşe göre elçi, en önce vahyi açıkladığı ailelerden biri olarak o aileyi seçmiş ve onları davetten haberdar etmiştir. Onların daveti kabul edeceklerine dair inancı oldukça yüksekti. Fakat hiç de öyle olmamış ve Ümmü Cemil, kocasını kışkırtarak sert bir karşılık vermesini sağlamıştır. Hz. Muhammed'in onları davet etmesi o kabileye mensup kadında şok etkisi yaratmış ve böylece oymaklar arasındaki mücadeleyi büsbütün yitirdiğini düşünmüştür. Kadın, davranışıyla elçiyi üzerek hem onu ortadan kaldırmayı hem de emellerini gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. O da kocası gibi, amacına ulaşamamış ve elleri kurumuştur.

3.12.İlişkiyi Kesmek

Ümmü Cemil, Hz. Peygamberle aralarında bulunan akrabalık bağına davetten sonra asla riayet etmemiştir. Böylece rasulün azılı düşmanı kesilmiştir. Kocasını ve çocuklarını, hatta iletişime geçtiği kişileri, akrabalık bağlarını kopartacak kadar etkilemesi, odun hammalı olarak aşığılanmasının bir diğer nedenidir. Belki de rivayetlere yansımamış olan, kocasından yeğeniyle ilişkisini koparmasına dair kadının tehdidinden de söz edilebilir. "Onların elçiyi düşman bellemelerinde belki de azabı üzerine çeken kadının çok etkisi vardır. Ümmü Cemil, abisi olan Ebu Süfyan gibi Ben-i Haşim'i kendine rakip görmüş⁸⁵ ve o sülaleden bir peygamberin çıkmasını içine sindirememiştir. Bu sebeple kocasını kışkırtmış ve yeğenine şefkat göstermesine izin vermemiştir."⁸⁶ "Kadın, kendisini elçiyle

⁸⁴Bkz:Ateş, XI, 169;Derveze, I, 497.

⁸⁵Ben-i Haşim ile Ben-i Ümeyye arasında eskiden beri süregelen bir rekabet vardı. Bkz:Algül, I, 116-117;el-Halebi, Nureddin Ali b. Burhaneddin b. İbrahim b.Ahmed (975-1044), **İnsânü'l-Uyûn fi Sirati'l-Emîni'l-Me'mûn**, Beyrut trs, I, 6.

⁸⁶Ateş, kadının, kocasını düşmanlık için kışkırttığı ve yüzden akraba-

irtibatlı kılan yakın akrabalığa rağmen şifası olmayan düşmanlık derdine düşmüştür. Ailenin elçiyle olan akrabalık bağı koparmasının delilleri, amcanın Zü'l-Mecaz'da sözlü ve fiili saldırılar gerçekleştirmesi, kadının dikenli çaluları ve bitkileri geceleyin rasulün yoluna koyması, evinin önüne pislikler atması, aleyhinde dedikodular çıkarması ve çocuklarından karılarını boşamalarını istemesidir.⁸⁷

Kendileri, çocuklarıyla aralarındaki akrabalık bağının saygınlığından ötürü onlardan bir istekte: Hz. Muhammed'in kızlarını boşamaları isteğinde bulunurken aynı kişiler, Hz. Peygamberle olan aynı bağı, ne pahasına olursa olsun zedelenmekten geri durmadılar. Belki de kadının kınanması ve aşağılık bir varlık olarak nitelendirilmesi, akrabalık bağı kesmesiyle de ilişkilidir. Kadının akrabalık bağı koparması, sadece düşmanlığını daha özgür yürütebilmeye yöneliktir.

3.13.Hısımlık Saldırmak

Ümmü Cemil, iki oğluna Hz. Peygamberin iki kızını almış ve böylece akrabalık ilişkisine ilave olarak aralarında bir de hısımlık ilişkisi geliştirmiştir. Ancak kadın, davetten sonra hısımlık hukukuna da asla riayet etmemiştir. O, hısımlıkta sırf eziyet çektirmek ve aileyi geçim darlığına düşürmek, elçilik görevinden ayırmak için oğullarına karılarını boşamalarını emretmiştir. Bunu yapmazlarsa gözüne görünmemeleri tehdidinde bulunmuştur.⁸⁸ Hz. Peygambere karşı ailecek giriştikleri mücadeleden kendileri

lık bağlarını kestiği hususuna, önceki bir yazısında değindiğine vurgu yapar ve dile getirdiği görüşlerin Derzeze'nin tefsirinde açıklamasının tevafuk olduğunu vurgular. Bkz:Ateş, XI, 169.

⁸⁷Müslim, IX, 439.

⁸⁸Derzeze, I, 497;Kutup, VI, 4000

zararlı çıkmışlardır. Kadının Allah tarafından kınanması ve ateşe girecek olmasında elçiyle olan hısımlık bağına riayet etmemesinin ve sıhriyet hukukunu çiğnemesinin bir nebze de olsa payı vardır.

3.14.Elçiyi Ayıplamak

Zenginün üstün ve fakirin değersiz olduğu anlayışı, davet boyunca bütün elçileri uğraştırmıştır. Tarihte inkarcılar, bâdiu'r-re'y ve erâzil⁸⁹ olarak isimlendirdikleri kendi milletinden olan insanların vahyi kabul etmelerini, kendilerinin vahyi reddetmelerine gerekçe yapmışlardır. Kadın, elçiyi fakirliği⁹⁰ sebebiyle ayıplamıştır. Zenginliğinin simgesi olan gerdanlığını, Hz. Muhammed'e düşmanlık uğrunda harcayacağına da yemin etmiştir. Zenginliğine rağmen cimriliği sebebiyle geçimini sağlamak ya da davetçiye eziyet etmek için odun taşımıştır.⁹¹ Böylece soylu bir kadının odun taşıyıcı olarak nitelendirilmesinde çok ince bir ironi vardır.⁹² Yapılan kınama, onun toplumdaki itibarının yok olmasında son derece tesir icra etmiştir. Allah, olumsuz yönlendirmelerden insanları korumak için kadını kesin bir dille kınamıştır. Mezkur açıklama,

⁸⁹Bu ifade, Hüd, 11/27'de geçer ve Hz. Nuh'u reddedenlerin, onu kabul eden alt tabaka insanlarını aşağılamak için kullandıkları bir ifadedir. "Basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan" insanlar manasında istimal edilmiştir. Bkz:Karaman, **Meal**, s.223. Bir başka eserde şöyle denilmiştir: "sığ görüşlü olan en aşağılıklarımızdan" Açıklaması şöyle yapılmıştır: "Mekke'nin 'ileri gelenleri'i de Rasulü Allah'ın ashabı hakkında aynı değerlendirmede bulunmuşlardır. Senin takipçilerin yalnızca ya toy çocuklar ya köleler yahut da bu toplumun sefilleri... Kısaca öyleleri izliyor ki seni, ne itibarları var, ne sağduyuları, ne de bilgileri" el-Mevdûdi, II, 386. Ayrıca konuyla sıkı ilişkisi dolayısıyla Yunus, 10/83 (Hz. Musa'ya uyanlar) ve el-En'âm, 6/52-54. (Hz. Muhammed'e uyanlar) ayetlere ve onların açıklamalarına bakılabilir.

⁹⁰Kusur aramanın yanlışlığı için bkz:Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as el-Ezdi es-Sicistâni(202-275/817-888), **Sünen-i Ebî Dâvûd**, Tah:Ş. Arnâud-M. Kemal Karabelli, Risaletü'l-Âlemiyye, 1.baskı, Beyrut 1430/2009, VII, 241-242(Edeb-4880).

⁹¹eş-Şevkânî, V, 691;et-Taberî, XXIV, 720;Ebu's-Suûd, V, 588.

⁹²Yazır, IX, 6254;eş-Şevkânî, V, 691.

bu dünyada zengin olanın öbür dünyada mutlu olacağı anlayışının yanlış olduğuna da vurgu yapmıştır. Ayrıca kocasının beni fakirle bir tutan dine yuh olsun demesi, o anlayışın bir başka göstergesidir.

3.15.Dedikodu Yapmak

Ümmü Cemil, sözleriyle insanları galeyana getirmiş, onları kıskırtmış ve aralarında laf taşımıştır.⁹³ İnsanlar arasında laf götürmenin zararından ötürü Allah, kadını odun taşıyıcısı olarak nitelemiştir⁹⁴ ve kıyamete dek okunmasını murad etmiştir. Böylece onun üzerinden dikey ve yatay planda tüm kadınlara, gerçek davetçilere karşı girişilecek düşmanlıkların da kınanacağı mesajı verilmiştir.

Ümmü Cemil'in aşağılanması ve sert ifadelerle kınanması, dedikodu yapmasıyla yakından ilişkilidir. Kadının, Hz. Peygambere karşı gerçekleştirdiği davranışların kınanmasına etkisi, azımsanmayacak kadar çoktur. O, kendisi dışındaki insanların elçiyle ilgili düşüncelerini etkilemek için dedikodu yelpazesini geniş tutmuştur.⁹⁵ Hatap sözcüğünün deyim, mecaz, hakikat veya istiare olduğuna ilişkin görüşler, birbirinden farklı düşünceleri doğurmuştur. Arapçada dedikodu yapma oduna, düşmanlık ve haset etme ise ateşe benzetilmiştir(فلان يحطب على فلان اذا ينم عليه). Odunun ateşi alevlendirmesi gibi kin besleme ve diş bileme de dedikoduyu alevlendirmiştir. O açıdan ayette geçen hatap sözcüğü, esasen dedikoduyu, yani

⁹³es-San'ânî, Abdürrezzak b. Hemmam(126-211), **Tefsiru'l-Kur'ân**, Tah.:Mustafa Müslim Muhammed, Mektebetü'r-Rüşd, 1.basım, Riyad 1410/1989, II, 406.

⁹⁴et-Tabâtabâî, XX, 446;el-Mâverdî, I, 367;et-Taberî, XXIV, 719.

⁹⁵el-Buhârî, **es-Sahîh**, VI, 180(Tefsir-4973);en-Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, **Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil**, Pamuk Yay., İstanbul (trs), IV, 383;Mücahid b. Cebr, Ebu Muhammed(21-102/641-722), **Tefsiru'l-İmam Mücahid b. Cebr**, Tah.:Muhammed Abdüsselam, Daru'l-Fikri'l-İslamî, 1.basım, yrs 1410/1989, 569.

vekîa'yı ifade eden bir sözcüktür. Yine Arapçada bir kişinin insanlar arasına fitne sokmasından söz etmek için (فلان يحمل حطبا بين الناس) denilmiştir. Bu durumda ayet, kadının, insanlar arasına kin ve haset tohumlarını ektiği ve düşmanlık ateşini yaktığı manasında kullanılmış olur. Yine Arapçada (فلان يحطب على فلان اذا ورش عليه) kullanımından dedikodu yapmak ve söylenti yaymak manası çıkarılmıştır ve o, ayeti açıklayan bir veri olarak kullanılmıştır.⁹⁶

Kadının Allah tarafından odun taşıyıcısı olarak belimlenmesinde rasule karşı olumsuz tutumunun etkisi net olarak görülür. Kadının kocasını düşmanlığa kışkırtması ve yönlendirmesi, elçiyle kocası arasında derin kökleri olan akrabalık bağının zayıflatılmasına ve en sonunda kesilmesine matuftur. O açıdan kadının kocasını etkilemesiyle amca, Hz. Muhammed'e karşı olumsuz bir konumda yer almış ve böylece akrabalıktan dolayı elçiyi himaye ve yardım eden diğer amcalar ile ailelerden farklılaşmıştır. Kocanın elçiye karşı bir tutum benimsemesinde kadının tavrı ve anlayışı, çok belirleyici olmuştur. Kur'an, toplumun dilini ve deyimlerini olduğu gibi istimal ederek kadını kınamıştır.⁹⁷ Dedikodunun konusu, elçiye ve arkadaşlarına karşı düşmanlık olarak belirlenmiştir.⁹⁸ Bunlar, dinin duyulup yayılmasını ve kabul görmesini engellemek, elçiye duygusal ve psikolojik şiddet uygulamak için yapılmıştır.⁹⁹

⁹⁶Bkz: eş-Şa'râvî, s.652.

⁹⁷el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali en-Nisâbüri(ö.468), **el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd**, Tah.:Adil Ahmed Abdulmevcud ve Diğr., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.basım, Beyrut 1415/1994, IV, 566.

⁹⁸el-Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an**, Tash:Şeyh Hişam Semir el-Buhârî, Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2.basım, Riyad 1952, XX, 239.

⁹⁹Yazır, Muhammed Hamdi (ö.1942), **Hak Dini Kur'an Dili**, Eser Neşriyat, 3.basım, İstanbul 1979, IX, 6264.

3.16.Düşman Etmek

Ümmü Cemil'in kişiler arası ilişki bağlarını görmezlikten gelmesi, dünyada kınanmasına ve ahirette ateşe atılmasına zemin hazırlamıştır. Hz. Peygambere düşmanlık besleyen bir çok insandan hiçbiri, o denli bir aşağılanmaya maruz kalmamıştır. "Ümmü Cemil, daveti reddetmede kocasını desteklemiş, elçinin karşısında ama kocasının yanında yer alarak, ona çirkin davranmasını salık vermiş, fiziksel ve duygusal saldırılarda bulunmasını istemiştir."¹⁰⁰ Hz. Peygambere karşı nasıl kocasına dünyada arka çıkmışsa aynı şekilde kocasının ateşine yardımcı olacak ve azabını artıracak odunları taşıyacaktır.¹⁰¹ Doğrusu kadının kocası üzerindeki etkisinin, onun karısı üzerindeki etkisinden daha fazla olduğunu düşündürün veriler de vardır. Ateş ve Derveze bunu savunmuşlardır. Halbuki diğer amcaları ile onların eşleri, inanmadıkları halde rasule düşmanlık yapmamışlardır. Fakat özellikle azaba müstehak olan kadın, kendi öz yeğenine karşı kocasının düşmanlığına hiç ses çıkarmamıştır.¹⁰² Yine aynı kadının elçiyi yalanlayan ve daveti yok etmeye çalışan kocasını¹⁰³ engellememesi, ayrıca aşağılanmasının bir diğer nedenidir.

Ümmü Cemil, Hz. Peygambere karşı her hususta kocasını ayartmış ve kocasının kendi düşüncesine gelmesini sağlamıştır. Kınanmış kadın, ailede dominant bir karakter sergilemiştir. Bundan ne kocası ne de çocukları kurtulabilmiştir. Kadın, dünyada Hz. Peygambere karşı kocasının kinini, inadını, inkarını ve nefretini hep destek-

¹⁰⁰el-Merâğî, XXX, 262;Müslim, IX, 438.

¹⁰¹İbn Âşûr, Muhammed Tahir, **Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr**, Dâru't-Tunusi li'n-Neşr, Tunus 1984, XXX, 605.

¹⁰²İbn Kesîr, VIII, 485;es-Semerkandî, III, 523;ez-Zuhaylî, XV, 858.

¹⁰³el-Merâğî, XXX, 262;Köksu, s.456.

lemiştir.¹⁰⁴ Azab-ı ilahiyi üzerine çeken kadının, kocasını kıskırtmasıyla ulaşmak istediği hedef, elçiye karşı yaptığı davranışlarda onayını almaktır. Kocasının amacı ise daveti yalanlamak ve elçiyi saf dışı bırakmaktır.¹⁰⁵ Kimi müfessirler amcanın yeğenine karşı düşmanlığının altında esasen karısının olduğunu, amcasının yeğenine karşı çıkmasını sağladığını ve aleyhinde kıskırttığını dile getirmişlerdir. "O, yeğenine eziyet etmesi için kocasını teşvik etmiş, ona baskı yapmış ve onu tehdit etmiştir."¹⁰⁶ Kadın, kocasının rasule nefret duymasını sağlayarak ona karşı olan kinini dindirmeye çalışmıştır.

3.17.İftira Atmak

Ümmü Cemil, Hz. Peygamberi küçük düşürmek ve söyleminin gerçekliğini azaltmak, buna karşın kendini üstün tutmak ve söylemine sahicilik kazandırmak için elçiye sürekli iftira etmiştir. Hz. Peygamberle ilgili yakıştırmalar, kimi zaman toplumun değişik katmanlarında makes bularak, kimi zaman bireyleri etkileyerek vahyin duyulmasını engellemiştir. Allah, insanların bizzat vahye muhatap olmaları için kadını kınayarak devre dışı bırakmıştır. Fakat o, elçiyi incitici sözler söylemekten ve mesajını karalayıcı iftiralar atmaktan asla geri durmamıştır.¹⁰⁷ Öyle ki kadının neden kocasıyla birlikte cehenneme atılacağını ve bir halatla çekilerek kocanın ateşine odun taşıyacağını anlamak, daha kolaylaşacaktır. Allah, indirdiği iki ayetle onun, rasule karşı iftiralarını bir çırpıda yerle bir etmiş ve onu adeta konuşamaz hale getirmiştir.

3.18.Irkçılık Yapmak

Ümmü Cemil'in Hz. Peygambere ve vahye düşman-

¹⁰⁴Bkz:ez-Zuhayli, XV, 855;el-İci, IV, 541.

¹⁰⁵Ateş, XI, 167.

¹⁰⁶Ateş, XI, 167;Derveze, I, 497.

¹⁰⁷Esed, III, 1320.

lığının altında soy bağılılığının ve ırkçılık düşüncesinin önemli bir yeri vardır. O, ırkçılığını davranışlarına yansıtmıştır. Kadının bu konudaki anlayışı, kendisini Hz. Peygambere düşmanlığa sürüklemiş ve içine düştüğü amansız asabiyet krizinden de bir daha çıkamamıştır. O, bir akıl tutulması yaşamış ve olaylara, hep ırkçılık penceresinden bakmıştır. "Amcanın ve yeğenlerin elçiyi düşman bellemelerinde belki de Ümmü Cemil'in çok etkisi vardır. Kınanmış kadın, Ben-i Haşim'i kendine rakip görmüş ve aralarındaki husumetten ötürü onlardan bir peygamberin çıkmasını hazmedememiştir.

Bildirildiğine göre hac görevlerini yapmayan Huzaalılarla savaşan Kusay'ın görevleri, vefatından sonra Abdümenaf'a geçmiştir. O da vefat edince görev, Haşim'e intikal etmiştir. Haşim, kardeşi Abdüşşems ile iyi ilişkiler geliştirmiş ancak yeğeni Ümeyye ile yıldızı bir türlü barışmamıştır. Amcasıyla zıtlaşan Ümeyye, kaybedenin elli deve verme ve on yıl oradan uzaklaşma anlamında bir bahse tutuşmuştu. Ümeyye, iddiayı kaybetmiş, elli deveyi amcasına teslim etmiş ve on yıllığına Şam'a gitmiştir. Mezkur olay, Haşimilerden olan kocasını, yeğenine karşı kadının doldurmasının gerekçesi olmuştur. Telkinler sonucu kocası, Şib-i Ebi Talip'de kendi kabilesini terk etmiş ve himaye geleneğini ayaklar altına almıştır.¹⁰⁸ Kadının, soy bağına bağılılığın gereği olarak rasule karşı gerçekleştirdiği malum davranışlarından ötürü kınanmış olduğu, kuşkuya yer bırakmayacak kadar açıktır.

Sonsöz

Mesed suresi, Mushaf'taki sıralamaya göre 111. sırada, nüzul tertibine göre 6. sırada ve tarihsel tasnife göre bi'setin dört ile yedinci yılları arasında yer alan bir su-

¹⁰⁸Bkz:Algül, I, 116-117;el-Halebi, I, 6.

redir.

Allah, rasule yapılan saldırıları sure marifetiyle bertaraf etmiş ve uzlaşma girişimlerine kapıları kapatmıştır. Çünkü elçinin amcasını ve yengesini aşağılayan Allah'ın, düşmanlık yapan diğer insanlara hiçbir şekilde tolerans tanımayacağı açıkça ilan edilmiş ve ilerideki düşmanlıklara karşı izlenecek strateji bildirilmiştir.

Kınanan kadının Hz. Peygambere açtığı savaş, çok hızlı ve sert bir biçimde iki ayetle bitirilmiştir. Rasulün kınanan kadını terslediğine veya onunla dalga geçtiğine ilişkin bir bilgi aktarılmamıştır. Daveti kabul edenlerin zayıf olduğu, elçinin elinin güçlü olmadığı, dönemin çok nazik şartlardan geçtiği ve düşmanlık edenlere kötü söz söylemenin yasaklandığı dikkatlerden kaçırılmamalıdır.

Surede Hz. Peygambere karşı Ümmü Cemil'in sürdürdüğü savaş, Allah tarafından sonsuz mesaja yerleştirilmiştir. Kıyamete değin benzer engellemelere, vahiy odaklı bir cevap olsun diye Kur'an'da sürekli okunan bir sure kılınmıştır. Çünkü Ümmü Cemiller gider ama Ümmü Cemillik davranışlar her dem baki kalır hakikatinde dile getirilen manayla benzeşmiştir. Yıllar, bunun ne kadar doğru olduğuna tanıklık ederek geçmiştir.

Kınanmış kadının Hz. Peygambere ve vahye karşı sergilediği tutum ve davranışlar, son tahlilde Allah'a karşı yapılmış davranışlardır. Çünkü Allah, hem davetin sahibi, hem de rasulü seçen ve ona vahyi gönderendir. Kadının Hz. Peygambere ve vahye karşı geliştirdiği davranışlar, aynı zamanda Allah'a karşı yapılmış olarak algılanmalıdır. Bunlar, kadının neden kınandığını ve cehennem odun olduğunu açıklayan verilerdir.

Kınanmış kadın, Allah ile savaşa giremeyeceğinden içinde beslediği ve büyüttüğü kızgınlığı ve kıskançlığı de-

gişik oranlarda davetçiye ve davet edilenlere karşı sergilemiştir. Yaptığının tam karşılığı olarak dünyada kınanmış ve ahirette ateşe atılacaktır.

Surede sonraki dönemlerde o kadın gibi olumsuz davranışlara kalkışacak kadınların uyarılmaları da amaçlanmıştır. Aynı şekilde sağlam durmaları halinde zarar verenlerin zararından inanan kadınların korunabilecekleri müjdesinin verilmesi de hedeflenmiştir.

Ümmü Cemil üzerinden kötü kadınların yaptıkları davranışlarla varacakları yerin, cehennem ateşi olacağı mesajı verilmek istenmiştir.

Kadının azaba müstehak olmasında en başta komşuluk hakkını çiğnemesi ve komşuluğa sığmayan davranışlar sergilemesi yer almıştır. Hısimlık ve akrabalık bağını dikkate almaması kınanmasını gerektirmiştir.

Kınanmış kadın, elçiye karşı gerçekleştirdiği davranışları, çok çeşitlendirmiş ve daha fazla kişiyi etkilemeyi amaçlamıştır. Onun kınanması, rasulün davetini yapamaz bir hale sokmaya çalışmasıyla ve vahye sıcak bakanların düşman haline getirmesiyle yakından alakalıdır. Hz. Peygambere karşı sergilediği davranışlar, Allah'ın gayretine dokunduğundan kadının işi iki cümleyle bitirilmiştir.

Ayrıca malum düşmanlıkta iki boy arasında eskiden beri var olan ve yönetimi elinde tutan Ben-i Ümeyye'nin en önde gelen kadını Ümmü Cemil'in, rakip boydan elçi seçilmesini asabiyet kibriyle hazmedemeyişinin payı çoktur. Allah'ın kınadığı kadının tavrı, sabırsızlıkla bekledikleri peygamberin Araplardan çıkması üzerine yan çizen yahudilerin tavrıyla benzeşmektedir.

Surede belirtildiği gibi elçilere düşman olanlar, peygamberlerin karşısına çoğunlukla beyin gücü ve fikirle

çıkamamışlardır. Onlar, bazı istisnaları hariç tutulursa genellikle kaba kuvvet kullanmışlardır ki sure, tam da bu konuya değinmektedir.

Surede ayrıca kişinin, İslam düşmanlığını dünyada hangi metotla sürdürmüşse ahirette de aynı şekilde cezalandırılacağına da dikkat çekilmektedir.

Kaynakça

- Aktaş, Emel, "**Cahiliye'de ve İslam'da Kadının Durumu**", Mehir Dergisi, Yaz 1998.
- Algül, Hüseyin, **İslâm Tarihi**, Gonca Yayınevi, 1.basım, İstanbul 1986, c.I-IV.
- Abduh, Muhammed b. Hasen Hayrullah et-Türkmânî el-Mısırî(1265-?/1849-1905), **Tefsîru Cûzi Amme**, Matbaatü Mısır, 3.basım, Mısır 1341.
- el-Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâddin es-Seyyid Mahmud(ö.1270), **Rûhu'l-Meânî**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut trs, c.I-XXX.
- Arslan, Ali, **Büyük Kur'ân Tefsiri**(Hülâsatü't-Tefâsir), Arslan Yay., İstanbul trs, c.I-XVI.
- Ateş, Süleyman, **Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1.basım, İstanl 1991, c.I-XI.
- Bayraklı, Bayraktar, **Yeni Bir Anlayışın Iş. Kur'ân Tefsiri**, Bayraklı Yay., 1.basım, İstanbul 2007, c.I-XXI.
- el-Beğavî, Ebu Muh. el-Huseyn b. Mesud b. Muhammed el-Ferrâ(436-516/-1122), **Meâlimu't-Tenzîl**, Tah.:Muhammed Abdullah en-Nemri ve Ark., Dâru Tayyibe, Riyad 1414, c.I-VIII.
- el-Beydâvî, Nasıruddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî(ö.691), **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-**

- Te'vîl**, Tak.:Muh. Abd. el-Meraşelî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut (trs), c.I-V.
- el-Bikâî, Ebu'l-Hasen Burhanüddin İbrahim b. Ömer(Hasen) (809-885/1406-1480), **Nazmu'd-Dürer fî Tenasübi'l-Âyâti ve's-Süver**, Dâru'l-Kitabi'l-İslâmî, Kahire trs, c.I-XXII.
- Mesâidü'n-Nazr Li'l-İşrâf İlâ Mekâsıdî's-Süver**, Tahk.: Abdüssemi' Mehmed Ahmed el-Haseneyn, M. Meârif, 1.basım, Riyad 1408/1987, c.I-III.
- el-Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fi(194-256/?-870), **el-Câmiu's-Sahîh**, el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emiriyye, lak 1311, c.I-IX.
- el-Cemel, Süleyman b. Ömer b. Mansur el-Uceylî el-Ezherî(ö.1204), **el-Futûhâtü'l-İlâhiyye bi Tevzîhi Tef sîri'l-Celâleyn li'd-Dekâiki'l-Hafiyye**, Şerifiyyetü'l-Âmire, 1.basım, Mısır 1303, c.I-IV.
- el-Cevzî, Cemaluddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Kuraşi el-Bağdadi(508-597), **Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr**, el-Mektebü'l-İslamiyy, 3.basım, Beyrut 1404/1984, c.I-IX.
- Derveze, Muhammed İzzet(1305-1404/1887-1984, **et-Tefsîru'l-Hadîs**, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 3.basım, Tunus 1429/2008, c.I-X.
- Sîratü'r-Rasûl**, Tas:Abdullah b. İbrahim el-Ensârî, el-Mektebetü'l-Arabiyye, Beyrut 1400, c.I-II.
- Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî(202-275/817-888), **Sünen-i Ebî Dâvûd**, Tah:Şuayb Arnâüd-Muhammed Kemal Karabellî, Daru'r-Risaleti'l-Âlemiyye, 1.baskı, Beyrut 1430/2009, c.I-VII.
- Ebu's-Suûd b. Muhammed el-İmâdî(900-982), **İrşâdü Akli's-Selîm İlâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm**, Tah.:A.

- Ahmed Ata, Mektebetü'r-Riyâd Riyad trs, c.I-V.
- el-Endulûsi, Ebu Hayyan Muhammed b. Yusuf (ö.745), **Tefsîru'l-Bahru'l-Muhît**, Tah.:Adil Ahmed A.-Ali M. Muavviz, Dâru'l-Mektebetü'l-İlmiyye, 1.basım, Beyrut 1413/1993, c.I-VIII.
- Esed, Muhammed (1900-1990), **Kur'ân-ı Kerim Mesajı Meal-Tefsir**, Çev:Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Yay., 5.baskı, İstanbul 1999, c.I-III.
- Habenneke, Abdurrahman Huseyn el-Meydânî, **Meâricu't-Tefekkür ve Dekâiku't-Tedebbür**, Dâru'l-Kalem, 1.basım, Dimeşk 1420/2000, c.I-III.
- el-Hâkim, Ebû Abdullah en-Nisâbü'rî(322-405/933-1014), **el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn**, Dâru'l-Harameyn, 1.b, Kahire 1417/1997, c.I-V.
- el-Halebî, Nureddin Ali b. Burhaneddin b. İbrahim b.Ahmed(975-1044/1567-1635), **İnsânü'l-Uyûn fî Sîrati'l-Emîni'l-Me'mûn**, Beyrut trs, c.I-III.
- el-Hâzin, Alâuddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî, **Lubâ't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl**, Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyyeti'l-Kübrâ, Mısır trs, c.I-IV.
- Hicâzî, Muhammed Mahmud, **et-Tefsîru'l-Vâzıh**, baskı yrs trs, c.I-III.
- İbn Atıyye, Ebu Muhammed Abdülhak b. Galip el-Endulusî(ö.546), **el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz**, Tah.:Abdüselam Abdüşşafi Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.basım, yrs 1422/2001, c.I-V.
- İbn Âdil, E Hafs Ömer b. Ali ed-Dimeşkî(ö.880), **el-Lubâb fî Ulumi'l-Kitâb**, Tah.:Adil Ahmed A.- Ali Muhammed Muavviz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.basım, Beyrut 1419/1998, c.XX.

- İbn Âşûr, Muhammed Tahir, **Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr**, ed-Dâru't-Tunusiyye, Tunus 1984, c.I-XXX.
- İbn Cüzey, Muhammed b. Ahmed el-Kelbî(ö.741), **et-Teshîl fi Ulûmi't-Tenzîl**, Tah.:M. Salim Haşim, Mek. İlmiyye, 1.basım, Beyrut 1415/1995, c.I-II.
- İbn Hatîb, Muhammed Muhammed Abdullatif, **Evzahu't-Tefâsîr**, M. Mısıriyye, 6.baskı, Mısır 1964.
- İbn Kesîr, İsmail b. Ömer ed-Dımeşki(701-774/ 1301-1372), **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Tah.:Sâmî b. Muhammed Selâme, Dâru Tayyibe, 2.basım, Riyad 1420/1999, c.I-VIII.
- İbn Hişâm, E Muhammed Abdülmelik b. Hişâm(ö.218/833), **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Tah:Ömer Abdüsselam Tedmuri, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 3.baskı, Beyrut 1410/1990, c.I-IV.
- İbn Ebî Zemenîn, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah(324-399), **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîz**, Tah.:Ebu Abdullah Huseyn b. Ukkâşe ve Arkadaşları, el-Fârûku'l-Hadîse, 1.basım, 1424/2002, c.I-V.
- İbnü'l-Arabî, Ebu Bekr Muhammed b. Abdullah(468-543), **Ahkâmu'l-Kur'ân**, Tah.:Muhammed Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3.basım, Beyrut 1424/2003, c.I-IV.
- İbn Ebî Hâtim er-Râzî, Abdurrahman b. İdris(ö.327), **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Tah.:Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetü Nezâr Mustafa el-Bâz, 1.basım Riyad 1417-1997, c.I-X.
- el-İcî, Abdurrahman b.Muhammed b. Abdullah eş-Şirâzî,(ö.905), **Câmiu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân**, Tah.: Abdülhumejd el-Hindâvî, Kütübi'l-İlmiyye, 1.basım, Beyrut 1424/2004, c.I-IV.

- İslamoğlu, Mustafa, **Hayat Kitabı Kur'ân Gerekçeli Meal-Tefsir**, Düşün Yay., 2.basım, İstanbul 2008.
- el-Kâsımî, Muhammed Cemaluddin(1283-1332/ 1866-1914), **Mehâsinu't-Te'vîl**, Tah:M. F Abdülbaki, İsa el-Babi, 1.basım, Kahire 1376/1957, c.I-XVII.
- Karaman, Hayreddin ve Arkadaşları, **Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, TDV Yay., Ankara 2008, c.I-V.
- Karaman, Hayreddin ve Arkadaşları, **Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, TDV Yay., Ankara 2010.
- Köksu, Muhammed Mustafa, **Molla Gürânî'nin Gâyetü'l-Emânî'sinin Necm ile Nâs Arasının Tahkîkli Neşri**, Sakarya Ü. SBE, 1428/2007.
- el-Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân**, Tash:Hişam Semir Buhârî, D. Âlemi'l-Kütüb, 2.bsm, Riyad 1952, c.I-XX.
- Kutup, Seyyid(1966), **Fî Zılâli'l-Kur'ân**, Dâru's-Şurûk, 32.basım, Kahire 1423/2003, c.I-VI.
- Meşâhidu'l-Kıyâmeti fi'l-Kur'ân**, Dâru's-Şurûk, 3.basım, 1413/1993.
- Küçük, Ali, **Besâiru'l-Kur'ân**, yrs trs, c.I-XVII.
- el-Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abdürrahim el-Basrî(364-450/974-1058), **en-Nüket ve'l-Uyûn**, Tah.:es-Seyyid Abdülmaksud b. Abdürrahim, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut trs, c.I-VI.
- el-Merâğî, Ahmed Mustafa, **Tefsîru'l-Merâğî**, Mustafa el-Babi, 1.basım, Mısır 1365/1946, c.I-XXX.
- el-Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ (ö.1979), **Tefhîmu'l-Kur'ân-ı Kerim**, Çev.:Heyet, İnsan Yay., 2.basım, İstanbul 1991, c.I-VII.

- el-Mevsûâtü'l-Fıkhıyye, "**Mi'râz**", Metâbiu Dâri'l-Afve, 1.baskı, 1412/1992, c.XXXIV.
- Mustafa, İbrahim ve Diğerleri, **el-Mucemu'l-Vasît**, M. Şuruki'd-Düveliyye, 4.basım, Mısır 1425/2004.
- Müslim, Mustafa ve Diğerleri, **et-Tefsiru'l-Mevzûiyyu li Suveri'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Câmîatü'ş-Şârika, 1.basım, Birleşik Arap E., 1431/2010, c.I-IX.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyri en-Nisari(206-261/821-874), **Sahihu Müslim**, Tah.:Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.baskı, Beyrut 1412/1991, c.I-IV.
- Mücahid b. Cebr, Ebu Muhammed(21-102/641-722), **Tefsiru'l-İmam Mücahid b. Cebr**, Tah.:M. Abdüsselam, D. Fikri'l-İslamî, 1.baskı, yrs 1410/1989.
- en-Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, **Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl**, Pamuk Yay., İstanbul (trs), c.I-IV.
- er-Râzî, Fahrüddin(544-604), **Mefâtihu'l-Gayb**, Dâru'l-Fikr, 1.basım, 1401/1981, c.I-XXXII.
- er-Râzî, el-İmam Muhammed b. Ebu Bekir, **Muhtâru's-Sihâh**, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1986.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali,**Safvetü't-Tefâsîr**, Dersaadet, İstanbul (trs), c.I-III.
- es-Sa'lebî, Ebu İshâk Ahmed(ö.427), **el-Keşf ve'l-Beyân**, Tah.:Ebu Muhammed b. Âşur, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1.basım, Beyrut 1422/2002, c.I-X.
- eş-Şa'râvî, Muhammed Mütevellî, **Tefsîru Cüz-i Amme**, Dâru'r-Râye, 1.basım, Mısır 1429/2008.
- es-San'ânî, Abdürrezzak b. Hemmam(126-211), **Tefsîru'l-Kur'ân**, Tah.:Mustafa Müslim Muhammed, Mektebetü'r-Rüşd, 1.basım, Riyad 1410/1989, c.I-

II.

- es-Seâlibî, Ebu Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf el-Mâlikî(786-875), **el-Cevâhiru'l-Hisân fi Tefsîri'l-Kur'ân**, Tah.:Ali A. Muavvız - Adil A. Abdülmevcud, D. İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut trs, c.I-V.
- es-Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim (ö.375), **Bahru'l-Ulûm**, Tah.:Ali M. Muavvız-Adil A. Abdülmevcud- Zekeriye A. en-Nuti, D. Kütübi'l-İlmiyye, 1.basım, Beyrut 1413/1993, c.I-III.
- eş-Şenkîti, M. Emin b. M. Muhtâr el-Cenkî(1325-1393/1905-1974), **Ezvâu'l-Beyân fi İzâhi'l-Kur'âni bi'l-Kur'ân**, Muhammed b. A. b. Ladin, 2.basım, yrs 1400/1980, c.I-IX.(c.9, s.603-608)
- eş-Şevkânî, M. b. Ali b. Muhammed(ö.1250), **Fethu'l-Kadîr**, Tah.:Ab. Umeyde, San'a 1994, c.I-V.
- Şeyhzâde, Muhammed Muslihuddin Mustafa el-Kucî, **Hâşiyetü Muhyeddin Şeyhzâde Alâ Tefsîri'l-Kâdî'l-Beydâvî**, Tash.:Muhammed Abdülkadir Şahin, Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1419/1999, c.I-VIII.
- Şimşek, M. Sait(1951-?), **Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri**, Beyan Yay., 1.baskı, İstanbul 2012, c.I-V.
- es-Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddin E Abdurrahman b. Kemaleddin Ebu Bekr b. Muhammed el-Hudayrî(849-911/1445-1505), **ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr**, Tah.:Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, 1.basım, Kahire 1424/2003, c.I-XVII.
- Esbâ'n-Nüzûl** (Lubâbü'n-Nukûl fi Esbâbi'n-Nüzûl), Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1.basım, Beyrut

1422/2002.

Tabâne, Bedevî, **Mucemu'l-Belâğati'l-Arabiyye**, Dâru'l-Menare, 3.basım, Cidde-Riyad 1408/1988.

et-Tabâtabâî, Allama es-Seyyid Muhammed Huseyin, **el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'ân**, Müessesetü'l-E'lâ li'l-Matbûât, 1.basım, Beyrut 1417/1997, c.I-XX.

et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr(224-310/839-923), **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, Tah:A. b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, 1.basım, Kahire 1422/2001, c.I-XXIV.

et-Tabresî, eş-Şeyh(548), **Tefsîru Mecmei'l-Beyân**, Müessesetü'l-E'lâ, 1.basım, Beyrut 1415/1995, I-X

Toptaş, Mahmut, **Kur'ân-ı Kerim Şifa Tefsiri**, Cantaş Yay.,1.basım, İstanbul 1993-1998, c.I-VIII.

el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b.Muhammed b. Ali en-Nisâbûrî(ö.468), **el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd**, Tah.:Adil Ahmed Abdulmevcud ve Diğr., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.basım, Beyrut 1415/1994, c.I-IV.

el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b.Muhammed b. Ali en-Nisâbûrî(ö.468), **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân**, Tah.:Kemal B. Zağlul, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.basım, Beyrut 1411/1991.

Yazır, M. Hamdi (ö.1942), **Hak Dini Kur'ân Dili**, Eser Neşriyat, 3.basım, İstanl 1979, c.I-IX.

Yakut, Mahmud Süleyman, **İrâ'l-Kur'âni'l-Kerim**, Dâru'l-Marifeti'l-Câmia, trs-yrs, c.I-X.

el-Yemânî, Ebu Bekr el-Haddâd, **Tefsîru'l-Haddâd**, Tah.: M. İbrahim Yahya, Dâru'l-M. İslamî, 1.basım, Beyrut 2003, c.I-VII.

ez-Zemahşerî, Carullah Ebu'l-Kâsım Mahmud b.

Ömer(467-538), **el-Keşşâf an Hakâikı Ğavâmızı't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl**, Tah.:Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavviz, Mektebetü'l-Ubeykân, 1.basım, Riyad 1418/1998, c.IV, s.241

ez-Zeyn, Muhammed Bessam Rüşdü, el-**Mucemu'l-Müfehres li Meâni'l-Kur'âni'l-Azîm**, 1.basım, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, Beyrut 1416/1995, c.I-II.

ez-Zuhaylî, Vehbe, **et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akide ve's-Şeria ve'l-Menhec**, Dâru'l-Fikr, 10.basım, Dımeşk 1430/2009, c.I-XV.